

РОЗДІЛ 3. КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

ОСНОВНІ ПЕДАГОГІЧНІ ПРИЙОМИ, ЯКІ ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ В КАЗКОТЕРАПІЇ

MAIN EDUCATIONAL TECHNIQUES USED IN FAIRY TALE THERAPY

У статті виділено й розглянуто основні педагогічні прийоми, які використовуються в казкотерапії. Казкотерапія застосовується з метою розв'язання психолого-педагогічних проблем дитини, як-от: агресія, хвороблива прихильність до мами, примхи, упертість; якщо дитина гризе нігті; жорстоке ставлення дитини до тварин і природи, сором'язливість, проблеми зі сном, несамостійність, страх, жадібність, брехня, дитячий песимізм, а також заради виховання в дітях цілеспрямованості, наполегливості, послідовності, любові до читання, доброти тощо. Казкотерапія використовується як метод профілактики: коли люди відчувають ускладнення й розгубленість, почуваються надто напружено в групі; коли необхідно згуртувати групу; коли потрібно дати групі вибір, для того щоб налаштувати на ті чи інші проблеми й завдання; коли потрібно активізувати взаємодію між учасниками групи, вивести людей із їхнього занурення у свої проблеми й спонукати до більш активної спільної роботи.

У психологічній практиці виділяють такі форми роботи з казками: використання народних казок, відомих авторських казок; створення психотерапевтичних казок і робота з ними (придумування, переписування або дописування, розігрування казок, казкова лялькотерапія, казкова іміджтерапія, казкове малювання, медитації на казку). Визначено форми роботи з казкою у груповому процесі: пригадування відомої казки, звертання до певного казкового образу, індивідуальне та спільне створення казки чи спільного малюнка.

Проаналізовано й систематизовано основні прийоми, технології, ігри та вправи, які застосовуються в казкотерапії, а також наведено приклади авторських казок А. Руденко.

Перспективами подальших наукових пошуків можуть стати розроблення чітких вимог, методичних рекомендацій щодо роботи з казками не лише у психотерапевтичній, а й у педагогічній практиці, а також добір і створення якісних казок терапевтичного спрямування для роботи з дітьми різного віку.

Ключові слова: казка, казкотерапія, арт-терапія, педагогічний прийом, дитина з особливими освітніми потребами.

The article highlights and discusses the main pedagogical techniques used in fairy tale therapy. Fairy tale therapy is used to solve the following psychological and pedagogical problems of the child: aggression, painful attachment to the mother, whims, stubbornness, if the child bites his nails, child abuse of animals and nature, shyness, sleep problems, lack of independence, fear, greed, lies, children's pessimism, education in children of purposefulness, persistence, consistency, love of reading, kindness, etc. Fairy tale therapy is used as a method of prevention: when people experience complications and confusion; feel too tense in the group; when it is necessary to unite the group; you need to give the group a choice in order to adjust the group to certain problems and tasks; it is necessary to intensify the interaction between group members; to bring people out of their immersion in their problems and encourage them to work more actively together.

In psychological practice, there are the following forms of work with fairy tales: the use of folk; famous author's tales; creation of psychotherapeutic fairy tales and work with them (inventing, rewriting or writing, acting out fairy tales, fairy-tale puppet therapy, fairy-tale image therapy, fairy-tale drawing, meditations on a fairy tale). Forms of work with a fairy tale in a group process are determined: recollection of a well-known fairy tale, appeal to a certain fairy-tale image, individual creation, joint creation of a fairy tale, joint drawing.

The main techniques, technologies, games and exercises used in fairy tale therapy were analyzed and systematized, as well as examples of A. Rudenko's author's fairy tales were given.

Prospects for further research can be the development of clear requirements, guidelines for working with fairy tales not only in psychotherapy but also in pedagogical practice, as well as the selection and creation of quality therapeutic fairy tales for working with children of different age.

Key words: fairy tale, fairy tale therapy, art-therapy, educational technique, child with special educational needs.

УДК 373.3.04:316.61]:81-028.31
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/26.15>

Бойчук Ю.Д.,

докт. пед. наук, професор,
проректор з наукової роботи,
професор кафедри здоров'я людини,
реабілітології і спеціальної психології
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Казачінер О.С.,

докт. пед. наук,
доцент кафедри здоров'я людини,
реабілітології і спеціальної психології
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Казка супроводжує людину впродовж усього життя, допомагає її успішній соціалізації й ефективному засвоєнню життєвих уроків. Казка для дитини – це не просто вигадка, фантазія. Це особлива реальність світу почуттів. Казка розсуває рамки звичайного життя; тільки в казковій формі діти зустрічаються з такими складними явищами й почуттями, як життя та смерть, любов і ненависть, гнів і співчуття, зрада й підступність. Казка – це

стародавній спосіб підтримати людину за допомогою слова. Невипадково В. Сухомлинський наголошував на тому, що «без казок немислимий повноцінний розумовий розвиток дітей». «Казка – це колиска думки, – писав видатний український педагог. – Зумійте поставити виховання дитини так, щоб вона на все життя зберегла хвилюючі спогади про цю колиску. <...> Книга повинна стати для кожного вихованця другом, наставником і мудрим учителем».

Казкотерапія – це один з ефективних методів роботи з учнями початкових класів, які зазнають тих чи інших емоційних і поведінкових труднощів. Суть цього методу у створенні особливої казкової атмосфери, яка робить мрії дитини дійсністю, дає змогу дитині вступити в боротьбу зі своїми страхами, комплексами. Зазначимо, що письменник К. Чуковський вимагав високої якості літератури для маленьких, а його казки також мають неабиякий терапевтичний вплив на дитину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання застосування казкотерапії досліджували Е. Берн, О. Бурчик [1], І. Вачков, М. Гетманська [2] А. Гнєздилов, Т. Грабовська, М. Еріксон, Т. Зінкевич-Євстигнеєва [4], Д. Кудзилов, Е. Петрова та інші. Нині казкотерапія широко реалізується в реабілітаційній роботі: у корекційно-розвивальній роботі з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку (І. Мойсеєнкова [11]), у корекції мовлення (Л. Коновалова, О. Ласточкіна [8], Л. Калмикова [7]), як спосіб формування «Я» (Н. Жук [3], Н. Майбородюк [10]), як спосіб подолання емоційних проблем у дітей (О. Косарева [9]), у психокорекційній роботі з гіперактивними дітьми (І. Орленко [12]) тощо. Описи роботи з наявною казкою як технології трапляються в працях Т. Зінкевич-Євстигнеєвої та в роботі з типологізації казок А. Наговіцина й В. Пономарьової.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових праць із теми дослідження показав, що серед них бракує таких, де є систематизація технологій, прийомів, ігор і вправ, які використовуються в роботі над казкою. А це є дуже важливим аспектом професійної діяльності як вихователя закладу дошкільної освіти, учителя початкових класів, учителя мов і літератури, природознавства, трудового навчання, курсів «Основи здоров'я» та «Я у світі», так і фахівців у галузі спеціальної й інклюзивної освіти в роботі з дітьми різного віку.

Таким чином, буде доцільно розглянути основні педагогічні прийоми, які використовуються в казкотерапії.

Мета статті. Метою статті є виділення основних педагогічних прийомів, які використовуються в казкотерапії.

Відповідно до мети було сформульовано такі завдання статті:

1. Здійснити аналіз науково-педагогічної літератури з теми дослідження.
2. Окреслити психолого-педагогічні проблеми, для розв'язання яких використовується казкотерапія.
3. Виділити, проаналізувати й систематизувати наявні прийоми, технології, ігри, вправи, які педагог може використовувати під час роботи над казками терапевтичного спрямування разом із дітьми.
4. Визначити перспективи подальших наукових пошуків у напрямі окресленої проблеми.

Виклад основного матеріалу. Казкотерапія застосовується з метою розв'язання таких психолого-педагогічних проблем дитини, як-от: агресія, хвороблива прихильність до мами, примхи, упертість; якщо дитина гризе нігті; жорстоке ставлення дитини до тварин і природи, сором'язливість, проблеми зі сном, несамостійність, страх, жадібність, брехня, дитячий песимізм, а також для виховання в дітях цілеспрямованості, наполегливості, послідовності, любові до читання, доброти тощо. І це далеко не повний список усіх проблем, які мають розв'язувати педагоги, фахівці в галузі спеціальної освіти й батьки дітей.

Крім того, Л. Терлецька, досліджуючи форми роботи з казкою в групі, радить використовувати казкотерапію як метод профілактики в таких ситуаціях [16]:

- 1) коли люди відчують ускладнення й розгубленість, особливо на початку роботи над собою;
- 2) коли люди почуваються надто напружено в групі;
- 3) коли необхідно згуртувати групу;
- 4) коли потрібно дати групі вибір, для того щоб налаштувати групу на ті чи інші проблеми й задачі роботи;
- 5) коли потрібно активізувати взаємодію між учасниками групи;
- 6) коли треба вивести людей із їхнього занурення у свої проблеми та спонукати до активної спільної роботи.

У науково-психологічній літературі є різні погляди стосовно форм роботи з казкою. Цими питаннями займалися такі відомі психологи, як Е. Берн, В. Пропп, Д. Аллан. Останній дослідник зазначав, що в казковій формі свою проблему легше побачити й легше прийняти (не так образливо, не так боляче). Для казкового героя легше вигадати вихід зі скрутного становища – адже в казці все можна! До того ж усім відомо, що казки завжди добре закінчуються.

Взагалі у психологічній практиці виділяють такі форми роботи з казками [16]:

1. *Використання народних казок для психотерапії.* До переваг можна віднести: символічність казок, що забезпечує хороші можливості особистих проєкцій; знайомство клієнта із сюжетом, іноді навіть дослівне знання тексту; сюжет «відполірований» віковим переказом, відсутні зайві подробиці; динамічність; різноманітність, можливість підібрати необхідну тематику; відповідність національному характеру. Недоліки: умовність характерів; відсутність змін у характері героя за час дії казки.

2. *Використання відомих авторських казок.* Можна відзначити майже ті самі переваги, що й за використання народних казок: популярність сюжету; різноманітність сюжетів. До труднощів використання відомих авторських казок в казкотерапії можна віднести: можливе зниження інтересу;

безліч сюжетних ліній робить казку дуже довгою; авторська казка обов'язково несе в собі погляди автора, а вони не завжди співзвучні поглядам психолога, а також поглядам клієнта; авторська казка вимагає до себе дбайливого ставлення, тому не завжди допустима зміна сюжету, запропонована психологом як метод роботи. Зміна може сприйматися як руйнування, псування казки, що порушує атмосферу психологічного контакту.

3. *Створення психотерапевтичних казок.* У цій формі роботи казки складаються з проблем, характерних для того контингенту, з яким працює психолог; іноді казка пишеться для конкретного клієнта. Казки, що створюються для психологічної роботи, містять «зачіпки», що спеціально закладаються для клієнта. Актуальна проблема представлена в казці в метафоричній формі; як правило, приписана значущому герою – принцу, принцесі, королю.

Представимо інші окремі форми роботи над казкою терапевтичного спрямування [13] у таблиці 1.

Таблиця 1

Окремі форми роботи над казкою терапевтичного спрямування

Розказування казок	Індивідуальне розказування. Групове розказування казок. Розповідь відомої всій групі казки. Розповідь відомої казки й придумування до неї продовження. Групове придумування казки.
Робота з казками у психологічній практиці	Придумування казок. Переписування або дописування казок. Казкова лялькотерапія. Розігрування казок. Казкова імідж-терапія. Казкове малювання. Медитації на казку.

У науковій літературі репрезентовано чотири методи чи техніки терапії казкою [16]:

1. Наївний й інтуїтивний метод передбачає ідентифікацію суб'єкта з казковим героєм, що створює можливість контролю за тим, що відбувається в поведінці людини. Б. Беттельгайм писав: «Казки показують дитині, що в одному персонажі можна втілити свої бажання до руйнування, в іншому – бажання задоволення, з третім – ідентифікувати себе, з четвертим – відчувати ідеальний зв'язок тощо, залежно від своїх потреб у цей момент».

2. Психодинамічна інтерпретація символів і мотивів у казках, перехідні об'єкти в казках.

3. Використання казки в терапії грою.

4. Створення казки та власної історії

Форми роботи з казкою у груповому процесі виділені Ю. Лінецьким [16]:

1. *Пригадування відомої казки* (улюбленої; яка найбільше вразила; першої, яка спала на думку) як привід для арттерапевтичної роботи. Згадування про казку терапевтом є порівняно легкою терапевтичною інтервенцією. Завдання згадати казку

(як символічний текст) означає лише значеннєву глибину, на якій клієнтам пропонують працювати. Згадавши казку, що спливла в пам'яті, клієнти самі вирішують, що малювати. Як «посилений» варіант цієї форми залучення казки до арттерапевтичної роботи можлива також візуалізація клієнтом обраного ним моменту (етапу розвитку) казки. При цьому діагностичним є як вибір казки (вказує на загальний характер глибинної проблематики особистісного зростання клієнта), так і вибір героя для ідентифікації, і обраний момент казки (звичайно, що відповідає сучасній ситуації особистісного розвитку), і акценти, розставлені в малюнку, і проказування образу. Ця неконцентрована форма долучення казки до арттерапевтичного процесу є найкращою для студійних відкритих груп і тому широко застосовується.

2. *Звертання до певного казкового образу.* Робота з символічним образом орієнтує учасника групи на деяке коло глибинних проблем. Казка водночас є символічним простором, що орієнтує клієнта. Така робота виправдана в аналітичних закритих групах. В арттерапевтичній програмі О. Вознесенської, присвяченій чоловічому й жіночому в структурі особистості, спосіб звертання до казки саме такий.

3. *Індивідуальне створення казки.* У груповій формі арт-терапії воно може бути домашнім завданням (але практика свідчить, що зазвичай, через зрозумілий опір, з цим завданням може впоратися не вся група). Методика «Створення чарівної казки», створена в 1996 р., містить докладну схему екзистенціального тлумачення створюваного казкового тексту. Чарівна казка – жанр, який мовою образів описує шлях особистісного становлення клієнта. Індивідуально створений текст ближчий до глибинної проблематики особистісного зростання, ніж текст сприйнятої казки. Послідовна арттерапевтична робота з образами й ситуаціями натягує між специфічно організованими спицями значеннєвого каркасу тонку емоційну тканину.

4. *Спільне створення казки, як і створення спільного малюнка,* є процесом, що об'єднує групу. Специфіка казки задає ситуацію об'єднання на глибинних засадах – навколо процесу пошуку розв'язання єдиної проблеми (екзистенціально значущої, а тому такої, що стосується кожного учасника групи). У техніці «Спільне створення казки» індивідуальна проблематика не виражена настільки докладно, як у створенні кожним казкарем свого тексту, проте ключові моменти змісту, що виявляються в індивідуальному впливі на спільний текст (функція, яку виконує кожен казкар), свідчать про найбільш значущі для кожного з учасників групи сторони життєвої реальності, які вони актуалізують в умовах спілкування на глибинних символічних рівнях. Арттерапевтичне опрацювання казкового матеріалу може бути орієнтованим на груповому процесі,

здійснюватися за допомогою спільного малювання казки (це доцільно, якщо текст казки дисгармонійний). Але частіше трапляється індивідуальна орієнтація. Можна запропонувати кожному казкареві окреслити свої внески в загальний текст або в моменти казки, які викликали в них найяскравіші

враження, так само як і ключові моменти в сюжеті (тобто ресурсні, проблемні).

Нами було проаналізовано й систематизовано основні прийоми, технології, ігри та вправи, які використовуються в казкотерапії [14; 15], а також наведено приклади авторських казок А. Руденко в таблиці 2.

Таблиця 2

Основні прийоми, які використовуються у казкотерапії

Проблема	Прийоми	Ігри та вправи	Технології	Приклади казок
Агресія	– Прийоми, які замінюють «батьківське бурчання»; – Прийом-перевтілення: «Був руйнівником, а став дослідником»; – «Трансформація агресії»	– «Подарунок і урок»; – ігри-уроки (вчимо дитину знаходити вихід із конфліктної ситуації); – гра «Відбивання злої подушки» (спеціальна технологія екстреної допомоги)	«Мій маленький світ»	Про взаємодопомогу й про те, як погано бути злим
Хвороблива прихильність до мами	– Хитрий прийом для мам «Як іти на роботу й залишатися вдома»; – тактичні прийоми: «Якщо мама йде на роботу», «Як показати дитині, що ви її любите»	– «Коли закриваєш очі»; – «Гра на відстані»; – «Доньки-матері»		– «Керівництво до побудови сімейного гнізда» (психотерапевтична казка для дорослих); – «Тоненька ниточка, яка зв'язує малюка з мамою»
Примхи	Прийоми від нудьги, які допоможуть впоратися з примхливістю; – Хитрий батьківський прийом «Я тебе бачу»; – «SOS! Прийом виходу із безвихідної ситуації»; – Ода режиму, або переконливі аргументи для запевнення батьків; – Прийоми для перемикання	Рольова гра «Вередлива мама»	Супертехнологія подолання примх; «Мова жести для малюків»; «Як правильно організувати режим для примхливої дитини»	«Пастка для вередування»
Упертість	– «Скажи по-іншому»; – батьківські хитрощі: «Ідіть за інтересом»; «Правильний вибір»; – Грамотна педагогічна технологія правильного вироблення системи обмежень	– «Два баранчики»; – «Наказую тобі»; – «Тимчасова примхливість»		– «Про те, як можна діяти по-своєму»; – «Про маленького сірого віслюка з рожевими вушками»
Дитина гризе нігті			«Ручні» технології, які допоможуть батькам позбавити дитину шкідливих звичок: «Равлик», «Гусінь»	– «Чарівна каблучка»; – «Людина в залізній рукавичці»
Жорстоке ставлення до тварин і природи		Ігри з котом; Рольова гра «Котяче сімейство»	Виховні технології «Потрібні книжки», «Диво природи»	«Як страшний сон»
Сором'язливість	– «Я в хатці»; – «Внутрішній стрижень»; – «Якого кольору в тебе очі?»; – ідеї для творчості: малювання пальчиковими фарбами, ляпкографія (малювання ложками)	– «Як приручити відлуння»; – «Краще в тобі»; – «Знайомий заєць»; – «Спостерігач»; – «Мікрофон»; – «Гордий павич»; – «Хвіст трубою»		– «Марійка й мишачий голосок»; – «У коробці»; – «Про kota й капелюх»

Продовження таблиці 2

Проблема	Прийоми	Ігри та вправи	Технології	Приклади казок
Безсоння (потаний сон)	– Для поліпшення засинання: «Сонний ритуал»; «Що буде завтра?»	«Маленький оператор» (гра, яка допоможе впоратися з емоціями прожитого дня)		Казки Старої Подушки («Марійчина подушка», «Про Сніговий полюс», «Про маленький дощик, зливу і старий віз», «Польоти уві сні від безсоння», «Казка про Країну Снів»)
Несамо-стійність	– «Навчи мене»; – «Наочне нагадування»	– «Правий-лівий»; – «Мишачі хвостики»; – «Весела шнурівка»		– «Самостійний підхід»; – «Історія про те, як Дмитрик все-таки навчився зав'язувати шнурки» (психотерапевтична казка для дорослих)
Страх	– «Свято мильних бульбашок»; – «Захисник»; – «Чарівна зброя»; – «Посиденьки біля вікна»; – «Арттерапія»	– «Що там на стелі?»; – «Я – веселе і жахливе»; – «Коли заплющуєш очі»		«Амулет для хоробрості»
Жадібність		– Гра-«ділилка» «Передай іншому» – Рольові ігри «Я не жаднюга!»		– «Нерозмінний пиріг»; – «Повний мішок»; – «Кому краще?»
Сімейні справи		Якщо в дитини температура: – гра «Маленький лікар» – гра «Каляки-маляки»	Традиції: – листи; – плани на майбутнє; – малюємо разом; – пишемо казки; – створюємо свої святя й традиції	
Дитяча брехня	– «Ти брешеш!» (ефективний прийом, як правильно дати зрозуміти дитині, що ви знаєте правду); – «Подивися мені в очі. Я по очах завжди точно бачу»; – «Талант письменника» (прийом-перетворення: був базикалом, а став винахідником)	– Ігри з їжею; – «Право одного запитання» (гра, яка вчить дитину того, що правда – золото); – «Гра в казку»; – «Чудова ідея»		– «Казка про доросле мишеня»; – «Два сувої та чарівне перо»; – «Рюкзак гнома»
Дитячий песимізм		– «Світу можна довіряти!» (ігри та вправи для зміцнення базової довіри); – «А зате...» («а з іншого боку...»), повсякденна гра для розвитку оптимізму; – «Що в кулачку?» (ефективне тренування вміння дитини переко-нувати)		«Троє мудреців» (притча)
Виховання в дітей цілеспрямованості, наполегливості, послідовності		– «Акваріум» (гра для дорослих); – «Нумо разом»; – «Звертайте увагу на приклади наполегливості у природі» (гра на увагу і увагу) – квест «Амазонки, індіанці, пастухи, русалки та інші гості» – «Подорож саваною» (навчання дитини витривалості)		– «Правильне завдання» (історія про терплячого татуса); – «Дім для собаки»; – «Глек»; – «Найвища вершина»

Проблема	Прийоми	Ігри та вправи	Технології	Приклади казок
Любов до читання				– «Особисте листування»; – «Уся правда про книги» (оповідання-казка про те, як з'явилася перша книга)
Повсякденні дрібниці	– «Жаба» (чарівні прийоми): лічба, пісковий годинник, світло в кінці тунелю (жаба – різні малоприємні справи, які ми часто відкладаємо на потім); – «Зуб за зуб» (ідеї та ігри, які прищеплюють любов до зубної щітки): смак ранку, масаж)	– «Вам лист» (написання листів до казкових героїв); – «Відчути букви» (незвичайний підхід); – «На старт, увага, марш!» (поліпшення техніки читання); – «Знайома книга»; «Крила метелика»; – «Книга про вашу дитину»		
Доброта				– «Змінити світ»; – «Над хмарами»; – «Про двох чарівників» «Легенда про срібне дзеркало»

Висновки. Таким чином, усе сказане вище дало змогу дійти висновку про те, що серед наукових праць із теми дослідження бракує таких, де є систематизація технологій, прийомів, ігор і вправ, які використовуються у роботі над казкою. А це є дуже важливим аспектом у професійній діяльності вихователів, учителів і фахівців у галузі спеціальної й інклюзивної освіти в роботі з дітьми різного віку.

Казкотерапія застосовується з метою розв'язання таких психолого-педагогічних проблем дитини, як-от: агресія, хвороблива прихильність до мами, примхи, упертість; якщо дитина гризе нігті; жорстоке ставлення дитини до тварин і природи, сором'язливість, проблеми зі сном, несамостійність, страх, жадібність, брехня, дитячий песимізм; а також виховання в дітях цілеспрямованості, наполегливості, послідовності, любові до читання, доброти тощо. І це далеко не повний список усіх проблем, які мають розв'язувати педагоги, фахівці в галузі спеціальної освіти та батьки дітей.

У психологічній практиці виділяють такі форми роботи з казками: використання народних казок, відомих авторських казок; створення психотерапевтичних казок і робота з ними (придумування, переписування або дописування, розігрування казок, казкова лялькотерапія, казкова імідж-терапія, казкове малювання, медитації на казку). Визначено форми роботи з казкою в груповому процесі: пригадування відомої казки, звернення до певного казкового образу, індивідуальне створення казки, спільне створення казки, спільний малюнок (Ю. Лінецький).

Нами було виділено, проаналізовано й систематизовано наявні прийоми, технології, ігри, вправи, які педагог може використовувати під час

роботи над казками терапевтичного спрямування разом із дітьми (таблиці 1, 2).

Перспективи подальших наукових пошуків у напрямі окресленої проблеми ми вбачаємо в розробленні чітких вимог, методичних рекомендацій щодо роботи з казками не лише в психотерапевтичній, а й у педагогічній практиці, а також у доборі та створенні якісних казок терапевтичного спрямування для роботи з дітьми різного віку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бурчик О.В. Групова казкотерапія в особистісно орієнтованому вихованні дітей. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2005. Вип. 25. С. 203–205.
2. Гетманська М. Казка чи казкотерапія? Виховання чи лікування? *Психолог доквілля*. 2012. № 9. С. 29–32.
3. Жук Н. Казкотерапія як спосіб формування «Я» молодшого школяра. *Рідна школа*. 2006. № 6. С. 51–52.
4. Зинкевич-Евстигнеева Т. Путь к волшебству. Теория и практика сказкотерапии. Санкт-Петербург: Златоуст, 1998. 352 с.
5. Казачінер О.С. Використання лінгвістичних навчальних казок під час навчання англійської мови: мої знахідки. *Англійська мова та література*. 2018. № 19/21. С. 105–107.
6. Казачінер О.С. Лінгвістичні навчальні казки на уроках англійської мови як засіб формування й розвитку предметної компетентності учнів. *Вплив наукових досягнень в освітньому просторі на розвиток сучасного суспільства*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції, Вільнюс, 26–27 квітня 2019 р. С. 191–193.
7. Калмикова Л. Здоров'яформуючі казкотерапевтичні психотехнології розвитку мовлення дітей.

Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : збірник наукових праць. 2012. Вип. 27. С. 400–404.

8. Коновалова Л.М., Ласточкіна О.В. Казкотерапія як засіб корекції мовлення дітей дошкільного віку. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації, 14 квітня 2017 р., Суми. С. 28–31. URL: http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/4311/1/ilovepdf_com-29-32.pdf (дата звернення: 01.08.2020).

9. Косарева О.І. Особливості застосування казкотерапії при подоланні емоційних проблем у дітей. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти* : збірник наукових праць. 2012. Вип. 4 (47). С. 94–98.

10. Майбородюк Н.Д. Казкотерапія у розвитку ціннісно-сміслової свідомості учнів початкової школи. *Педагогіка вищої та середньої школи* : збірник наукових праць. 2010. Вип. 28. С. 136–141.

11. Мойсеєнкова І.Ю. Казкотерапія як один із засобів корекційно-розвиваючої роботи з дітьми старшого дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку. *Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах нової української школи.* : матеріали науково-практичної конференції. URL: <http://conf.zipro.net.ua/?p=219>.

12. Орленко І.М. Казкотерапія з використанням техніки квілінг у психокорекційній роботі з гіперактивними дітьми. *Наша школа.* 2014. № 1. С. 17–19.

13. Розказування казок. URL: <https://studfile.net/preview/5456514/page:6/> (дата звернення: 03.08.2020).

14. Руденко А.В. Ігри і казки, які лікують. Харків : Основа, 2018. 208 с.

15. Руденко А.В. Ігри і казки, які лікують. Книга 2. Харків : Основа, 2018. 176 с.

16. Форми роботи з казками. URL: <https://studfile.net/preview/5456514/page:5/> (дата звернення: 12.08.2020).